

הגאון שלא מיצה את עצמו

← עדה הרצברג

סמדר ברק,

חמש עטרות: ד"ר אהרן מזיא, רופא הלשון העברית,

הוצאת יד יצחק בן צבי, תשע"ד 2013

גאון רב-פנים, סקרן בלתי נלאה

נפלה בחלקה של סמדר ברק זכות גדולה: בעוד רבים מדוברי העברית בימינו מניחים באופן כזה או אחר שתחיית העברית בארץ ישראל קשורה לפועלו של אליעזר בן יהודה, מעטים מדי עדיין יודעים על פועלו של ד"ר אהרן (ארנולד) מאיר מזיא ורבים אחרים בתחום זה. אהרן מאיר מזיא מצטייר כבר בתיאור קצרצר שלו באנציקלופדיה העברית כאיש אשכולות שעשה חיל בלימודים גבוהים בשלושה כיוונים לפחות: לימודים תורניים בישיבת מיר המפורסמת, הנדסה במכללה פוליטכנית בברלין ורפואה באוניברסיטת ציריך. בכל אחד מתחומי לימודיו נודע מזיא לא רק בשקידתו ובהצלחתו אלא גם כחדשן וכממציא. אחרי עלותו ארצה בשנת 1889 הוא הוסיף ללמוד באופן

עדה הרצברג היא בעלת תואר שני בחינוך ובמדעי החברה, האוניברסיטה העברית בירושלים. עוסקת בהוראה ובמחקר חינוכי. בשנים האחרונות מתמקדת בטיפוח קשרים חיוביים בין בתי הספר וסביבותיהם, בהכשרת מתנדבים ובפיתוח גרונטווגי של השכלה ולימוד בגיל השלישי.

שיטתי לפחות עוד שני תחומים: חקלאות ולימודי ארץ ישראל ובכלל זה פרקים בארכיאולוגיה, בוטניקה, גאוגרפיה ולימודי סביבה.

למרות כל המצאותיו, לימודיו ושליטתו בלשונות לא-מעטות לא חשב מזיא כי יש זמן שבו יצטרך להפסיק להתחדש וללמוד. ואולי משום כך היה כה טבעי ומוכן מאליו לגביו לעסוק בתחום הקשה של חידוש מילים בעברית. כך נוצר הקשר המשמעותי והחיובי כל כך בין מזיא לאליעזר בן יהודה: לשניהם נראה היה חיוני לתרום בפועל לשגשוגה של העברית, בא"י ומחוצה לה, כלשון חיה המאפשרת חיים מלאי עניין ותוכן למי שאימץ אותה כלשון דיבור, איש איש לפי טעמו והשקפותיו. הצבעה על הדמיון בין פועלם של שני הענקים הללו במפעל התחייה של העברית נמצא בעמ' 131 של הספר הנסקר כאן. מצוטטים בו דברים שכתבה אשת החינוך הידועה שולמית פרי (פלאום), שעבדה תקופה מסוימת כגננת בירושלים: '...משהייתי מרגישה מחסור במלים ובביטויים עבריים, הייתי פונה אל בן יהודה או אל ד"ר מזיא ושואלת מפייהם. ומיד לכך הייתי עושה שימוש בחידושים הללו ומכניסה אותם בפי התינוקות.'

דמות מרכזית ביצירת המינוח הרפואי בעברית

דמותו של ד"ר מזיא עצמו, כמצטייר בספרה של ברק, היא של מי שאינו מקפיד על כבודו ויודע לגלות ידידות ולחלוק כבוד לחבריו. אם היה קורא דברים כמו אלה שכתבה שולמית פלאום, קרוב חדשים למושגים מדעיים, בפרט בענייני המחלות והרפואות, להתייעץ עם ידידי ד"ר מזיא שהוא בן סמך בדבר בין מבחינת המדע ובין מבחינת חכמת הלשון...'; ואף הוסיף במפורש כי 'לא רציתי להכניס שם חדש בלי שא[ו]ל דעתו' (מצוטט בחמש עטרות, עמ' 143-144).

אישיותו המיוחדת, נדיבותו

המוכנות הרבה לעזור לעמיתים התפתחה כנראה אצל מזיא כחלק מהמורשת המשפחתית-קהילתית שאותה הפנים משחר ילדותו בעיירה קטנה שליד העיר מוגילב (מוהילב) שבביילורוסיה. משפחת מזיא הייתה, ככל הידוע, יוצאת ירכם של ענקי רוח כמו ר' ישראל איסרלין ור' מתתיהו שטראשון, מייסד הספרייה הנוודעת בוילנה. מזיא, שהיה בן זקונים להוריו, גילה כבר בגיל צעיר כישרונות לימודיים שזיכו אותו בתואר 'עילוי'. קרוב לוודאי שהמסורת של עזרה הדדית ותמיכה בלימודים שהתפתחה בין קרובים ושכנים בקהילות יהודיות רבות גרמה לכך שכאשר אהרון מאיר התייתם משני הוריו בגיל אחת עשרה, יכול היה להמשיך ללמוד (שם, עמ' 2).

לימים מצא מזיא דרכים כדי לפרנס את עצמו במהלך לימודיו. כאשר הצליח להגיע לרווחה חומרית מסוימת, לא שכח מעולם את קרוביו וניסה לסייע להם כמיטב יכולתו. נוגע אולי במיוחד ללב הסיפור על העזרה שהעביר מזיא לאחיו זלמן (שם, עמ' 33-34). עקב הצורך לתמוך באחיו ואחיותיו הרחיב מזיא את הכנסותיו, בין היתר על ידי יוזמות בתחומים הכלכליים שנחשבו חדשניים ומתקדמים בארץ ישראל של זמנו, כמו השקעה בפרדסנות או במלונאות (עמ' 39, 232-247).

אחת מהנתמכות בידי מזיא, ככל הנראה בעין יפה, הייתה גרושתו אשר נישאה לו בנעוריו, בתקופה שבה למד בישיבה. ממנה אף נולדה לו בת, הנרייטה, ובמשך השנים הוא לא התכחש לחובותיו כלפיה כאביה. מתקבל, עם זאת, הרושם כי הוא לא ניסה כלל ליצור קשר בין בתו שהתגוררה בארה"ב לבין בני המשפחה שהקים בא"י - אשתו איז'ני, ילידת מצרים, בתו ובנו.

מזיא בחזית החייאת הלשון

אך לא רק בעניין אישי-משפחתי מורכב ועדין זה הצטיינה גישתו של מזיא בפשרנות ובאופי הנוטה לבקש שלום. בנושאים רבים המתוארים בספר הוא מצא את עצמו מתקומם נגד גישות של 'ייקוב הדין את ההר'. ולא חסרו בימיו מחלוקות כאלה בתחום שהיה כה קרוב ללבו: פיתוח והרחבה של הלשון העברית בארץ ישראל כלשון מעשה ודיבור יומיומי. מזיא נמנע, כנראה בכוונה, מלהילחם בשצף-קצף במי שנתפסים לרגע לשימוש בלשון אחרת. סמדר ברק מביאה דוגמה משעשעת לפייסנותו האישית כלפי מי ש'נתפסה לדיבור בלעז' ברגע של מצוקה, ומעמתת את גישתו הסבלנית של מזיא עם הקיצוניות הקנאית שהתגלתה באותו עניין אצל הביל"ויי מראשון לציון דוד יודלביץ' (עמ' 53).

חוסר הקיצוניות והעדר הקנאות משתקף ביחסו של ד"ר מזיא אל אשתו איז'ני שהמשיכה לנהל במשך שנים רבות את רוב ענייניה בלשון הצרפתית, שכן כך התרגלה לנהוג בבית הוריה. מתינותו זאת של מזיא בענייני לשון זכתה בסופו של דבר לשבח גם מפי עמיתים למקצוע הרפואה, כמו ד"ר מיכה בן עמי, בנו של הסופר היהודי מרדכי רבינוביץ'-בן עמי (עמ' 138).

פה ושם היו גם מי שניסו למצוא גם דופי בהתנהגותו הפייסנית של מזיא. אולי דווקא משום היותו אדם משכיל, שעקב אחרי המתחדש בתחומים רבים ושונים זה מזה, היו שמצאו לנכון למתוח ביקורת על אדם השולט בלשונות רבות, ובכל זאת ניכרים בדיבורו ובכתיבתו מוזרויות ואפילו משגים הראויים לתיקון. כך, למשל, יש נימה ברורה של ביקורתיות כלפי מזיא במאמר שהופיע בעיתון הצבי (ראו עמ' 150). מחבר המאמר מקדים ומשבח את מזיא על מה שהוא מכנה 'הסבריו העממיים', אך מוסיף שהוא משתומם 'על שגיאות הלשון הרבות' שנפלו בדבריו, שהרי הוא [מזיא] 'חבר ותיק בוועד הלשון'. גם הבלשן יעקב כנעני (שם, עמ' 149-150) יצא בביקורת כנגד כמה מדפוסים ההתבטאות של ד"ר מזיא שנראו לו בלתי סבירים. אולם, הפלא ופלא, ההיסטוריה הצדיקה דווקא את מזיא. הביטוי 'מנוזל', שטבע גיבור הביוגרפיה שלנו, נשמע לכנעני בלתי רצוי והוא אף תקף אותו כניזון מ'השפעה גרמנית'; אולם דוברי העברית העדיפו במרוצת השנים את 'מנוזל' האלגנטי על פני 'קיבל נזלת'.

ברח' מסילת ישרים 18 בירושלים כלומר 'בין מחנה יהודה לרח' בן יהודה', מצוי בית מפואר ומעניין שהקים בעבר ד"ר א"מ מזיא ז"ל. הבית הפך כיום לאתר חינוכי, תיירותי ותרבותי. הספר חמש עטרות מאת סמדר ברק, שיצא לאור לאחרונה, עשוי לסייע בהבנת זהותו של מקים הבית ומדוע נבחר לשמש כיום כמעין כתר של כבוד ללשון העברית המתחדשת בישראל.

